

Maja Rogač Stančević

FANTOM SLOBODE PO DRUGI PUT MEĐU SRBIMA

(Svetislav Basara: *Đinđić: memoari s onu stranu groba (transkript)*, Laguna, Beograd, 2026)

Prozopopeja, davanje glasa mrtvima, stalna je figura literarnosti uopšte, ali ko su naši mrtvi i da li smo u tumačenju političke stvarnosti osuđeni na nekrofiliju, ostaju specifične lokalne dileme. Tako postavljena pitanja impliciraju zajednicu, a ona se, na očiglednom primeru srpskog društva, može održavati i kao prisilna, polarizovana i zaključana u kontinuumu loše beskonačnosti.

Zoran Đinđić je isuviše subjektivna žrtva za Žirarovu teoriju zamene, ali upravo se taj suvišak subjektivnosti ne prašta u strogom determinizmu orijentalne despotije gde su uloge odavno i zauvek dodeljene. Zato davanje glasa Đinđiću u Basarinim *Memoarima s onu stranu groba* i raščlanjivanje elemenata koji, dijalektikom žrtvene zamene, dovode do atentata kao kulminacije volje jednog duboko neslobodnog društva da ukloni pretnju „fantoma slobode” sa svog obzorja predstavljaju takođe

neku vrstu potrebne rekapitulacije.

S obzirom na izmenjenu društvenu ulogu književnosti, teško je definisati šta još u književnom postupku može biti opaženo kao provokativno, ali možda je najprovokativnija tačka Basarinog romana korekcija odnosa prema Đinđićevom stradanju koja se, kao i mnoge druge revizije značenja, odvija posthumno: „Krstu nije bilo mesto uvrh mog groba – bio je to svetosavski *quid pro quo* – meni je bilo mesto na krstu.” Pozicioniranje krsta označava paralelu uspostavljenu između dve, na različite načine, *potpune* stvarne i simboličke žrtve. Da li ovom preosmišljanju doprinosi istorijska distanca, teško je reći u društvu toliko otpornom na promene, ali prinošenje sebe za život sveta kao izraz vrhunske i božanske subjektivnosti i svojevoljna žrtva podneta za približavanje Srbije životu sveta „kojim smo toliko siromašni” – neizbežno korespondiraju. Mada Basara donekle izlazi iz konvencija opažanja hristolikosti, svi drugi elementi neminovnog, gotovo predestiniranog stradanja veličine odvijaju se u očekivanom okruženju svetine koja, u staroj i novoj eri zaokupljena sopstvenom udobnošću, oduvek glasa za Varnavu (Barabu) na svetskoistorijskoj pozornici ljudskih izbora, procena i vrednovanja.

Pored novozavetne, u romanu postoji i starozavetna analogija. Reč je o istoriji koja se ponavlja s malim zaokretom – pre više hiljada godina na Bliskom istoku prorok ne stiže u „zemlju u kojoj teče med i mleko” jer se pokazuje nedostojnim božjeg obećanja, a u skorijoj prošlosti jedne evropske države prorok pada kao žrtva naroda koji bi radije još

četrdeset godina lutao po pustinji, pod patronatom zlatnog teleta. Doslednost sopstvenoj viziji moderne Srbije, slobodne od fatalizma, pokazuje se kao Đinđićev hibris bez premca, praćen neizbežnom Nemezom.

Apokaliptični žanr Basarine proze, apokaliptičan u etimološkom smislu raskrivanja i skidanja velova s istrošene realnosti, čija se trošnost ispostavlja kao centralna tema, ima svoje zakonitosti, a sad već i opšta mesta. Poprište naracije – stalni pejzaž Basarinih romana – predstavlja *nigdina*, nepostojana manifestacija sumnjivog realiteta, bez samoutemeljenog, smislenog sadržaja, ali puna različitih vrsta komunalnog, ideološkog, estetskog, političkog otpada. Do tog toposa čitalac se kroz *Memoare s onu stranu groba* kreće u poznatom, možemo reći stalnom okruženju urušenih i sistematično ukidanih vrednosti. Međutim, neočekivano u kontekstu makabričnosti poslednjih Basarinih romana, naročito *Kontraendorfina* i *Rekapitulacije*, autor iz košmara srpske stvarnosti izoluje figuru koja nedvosmisleno inkarnira (u balkanskom miljeu nedostižne) vrednosti subjektivnosti i slobode, čime se ipak, makar i zaobilazno, vraća osmišljavanju kao strategiji. Sama predstava da je na kantar srpske istorije prevagnula figura Zorana Đinđića, možda i saterana u zonu imaginarnog, označava uspostavljanje arbitrarne tačke, a time i nesporne vrednosti u koordinatnom sistemu Basarinog književnog postupka koji pre svega karakteriše dekonstrukcija podrazumevajućih kolektivnih predstava.

Mada iz tog sudara lične slobode sa zabrinjavajućim determinizmom prosečnosti ne proizlazi nikakav rasplet koji bi nužno ostao na strani osmišljavanja, u nezaustavljivom bujanju beznačajnosti koja se u poslednje dvadeset tri godine razbokorila, jasno se pomalja kvalitet tragizma koji dosad u Basarinoj prozi nije mogao da preživi gorki talog burleske, groteske i sveopšte anihilacije.

Đinđićev monolog se ispisuje na mestu preseka traganja za vremenom koje je oteto koliko od samog subjekta saopštavanja, toliko i od društva čiji nesigurni koraci ka demokratskom idealu bivaju brutalno presečeni žilavim totemima srpske političke istorije. Svaki moloh je tu da priskoči, interveniše i da silama političke entropije zdušno pogura sistem u stanje haosa.

U zoni odavno banalizovanoj i ispražnjenoj od svakog tragizma, tragična figura Zorana Đinđića evocira ipak preživeli vrednosni potencijal čitavog društva, sadržan u pojmu žrtve, zazidan u temelje koje ne mogu da održe ni Stoja ni Ostoja, najteže građnog i padu sklonog koncepta budućnosti. Čitav ovaj Skadar perspektiva ostaje u domenu arheologije iz razloga koji bi uprošćeno mogao da glasi: mapa ne odgovara teritoriji. Ote ta budućnost se ne nalazi na desnom političkom kursu utabanih staza srpske realnosti, čime je osuđena na sferu imaginarnog: kolektivnog i ličnog fantazma.